

Kırgızistan ve Avrasya Gümrük Birliği

Kyrgyzstan and Eurasian Customs Union

Mrs. Aigul Turdubekova (Istanbul University, Turkey)

Mrs. Elmira Kupsuralieva (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan)

Abstract

This paper looks at the issue of joining the Eurasian Customs Union for Kyrgyzstan. We first provide a short description of how some former Soviet Union countries attempted to rejuvenate their regional integration followed by the review of the economic, social and political background of Kyrgyzstan in joining the Eurasian Customs Union. The main conditions for and the associated impact of joining the Union on customs tariffs and the international trade of Kyrgyzstan are discussed. By comparing the main development indicators of the Customs Union member countries we try to find any advantages for the Kyrgyz economy from joining the Union. An additional discussion of the potential losses and benefits shows that there are more benefits from joining the Customs Union. In general, we find that since the founders of the Customs Union – Russia and Kazakhstan – are also very important geographical, economic and political partners of our country, joining the Union seems inevitable for Kyrgyzstan.

1 Giriş

Günümüzdeki dünya ekonomisinin giderek bir bütün haline geldiği koşullarda ülkeler birbirleriyle karşılıklı ilişkiler kurmadan ve entegre olmadan gelişmeleri mümkün değildir. Özellikle de 1990'lardaki Doğu Bloku ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılıp serbest piyasa ekonomisini benimsemeleri ile dünya ülkeleri arasındaki sıkı ekonomik ve siyasi ilişkiler de hızla artarak küreselleşme ve bölgesel entegrasyon olguları daha da önemli hale gelmiştir.

Yeni dağılan eski sovyet ülkelerinin her biri bağımsız bir ülke olarak kendine en uygun gördüğü yollarla piyasa ekonomisine geçiş sürecini başlatmalarına rağmen birbirleriyle olan önceki bağları bir şekilde koruma eğiliminde bulundular. Böylece başlangıçta Sovyetler Birliğinin dağılmasının kolay ve sorunsuz geçmesi için kurulan Birleşik Devletler Topluluğunun amacı giderek değişerek bölge ülkeleri arasında ekonomik ve siyasi bütünleşme ile dünya arenasında iyi bir konuma sahip olma çabası ön plana çıktı. İşte Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Belarusya'nın kurduğu Avrasya Gümrük Birliği de bu eğilimin bir sonucudur.

Günümüzde Kırgızistan da Avrasya Gümrük Birliği'ne üye olma aşamasındadır. Ancak bu konu hem Kırgız hem de Gümrük Birliği araştırmacıları tarafından çok yönlü tartışmalara yol açarak hala sonucunun nasıl olacağı bilinmeyen bir gelişme olarak nitelendirilmektedir. İşte biz de bu çalışmamızda Kırgızistan'ın bu bölgesel entegrasyon süreci içindeki yerini ve rolünü belirtmeye ve Avrasya Gümrük Birliği'ne üye olmasının yararlarını ve kaybedebilecek yönleriyle zararlarını tartışmaya çalışacağız.

2 Kırgızistan'ın Genel Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Durumu

Kırgızistan 1991'de bağımsızlığını ilan etmesiyle hem demokratik rejime geçmede, hem de reformları uygulamada kararlılık yönünden bölgede en aktif ülkelerden biri oldu. 1998'de ise uluslararası ilişkileri kurma açısından da bölgede ayrıcalık göstererek Dünya Ticaret Örgütüne(DTÖ) üye olan ilk ülke oldu. Ancak diğer BDT ülkelerinden farklı olarak Kırgızistan yüzölçümünün, nüfusunun ve doğal kaynaklarının çok az olmasının yanında ne yazık ki bağımsızlığını kazandığından beri siyasi açıdan da devrimlerin en çok ve sık yapıldığı istikrarsız bir ülke olarak tanındı.

Eski sovyet dönemindeki üretim ağlarının kopmasıyla büyük fabrikaların kapatılması, tarım sektörünün ön plana çıkması ve sanayi sektörünün gelişimi için sermayenin yetersizliği işsizlik sorununu ön plana çıkardı. 5,6 milyon kişilik nüfusu ve 1158 dolar kişi başına düşen GSYİH'sı ile dünya ülkeleri arasında 149.sırada yer alması da (BDT ülkeleri arasında Tacikistan'dan önceki en son sıradadır) işsizlik sorununu daha da derinleştirerek işgücünün komşu ülkelere (Rusya ve Kazakistan'a) ve bölge dışındaki başka gelişmiş ülkelere göç etmesine sebep oldu. Doğal kaynakları açısından hidroelektrik, altın ve değerli madenler rezervlerine zengin olmasına karşın bunları işletmek ve üretmek için verimli yatırımlara ihtiyacı vardır. Böylece, Sovyetler döneminde tarımsal-endüstriyel olan Kırgızistan günümüzde tarımsal-hizmet ülkesi olarak eskideki ihracatçı ülkeden ithalatçı ülkeye dönüşmüştür. 2012 yılı verilerine baktığımızda ülkenin ticaret yapısında ihracatın payı %19,5 oran iken, ithalatın payı %80,5 olarak dış ticaret dengesi açık gösterdiği ve bu açığın Ocak-Nisan ayları aralığında 1287,4 milyon dolar olarak gerçekleştiği bilinmektedir. Ancak bunun yanında belirtmemiz gerekir ki Kırgızistan dışı açık ekonomiyeye sahiptir ve dış ticaret dengesinin GSYİH'ya oranı %110 civarındadır. Bu yüzden de dış ekonomik partnerlerinin ekonomisindeki herhangi bir değişiklikler hemen ülkenin ekonomisini de doğrudan etkiler. Özellikle komşu BDT ülkelerine (özellikle Rusya ve Kazakistan) olan coğrafi yakınlık ve

teknolojik bağımlılığı dolayısıyla bugünlere kadar bu ülkelerle sıkı ilişkilerini sürdürmektedir. Fakat bunun yanında BDT dışı diğer ülkelerle olan ticari ilişkileri de önemlidir. Dış ticaret açığını kapatmak için ihracatı artırmak ve hammaddeye yönelik üretimden sanayi üretimine geçmek için yabancı sermayeleri çekmek gereklidir. Kırgızistan ekonomisinin diğer önemli sorunu da dış borçlardır. 2010 yılında 2,62 milyar dolar olan dış borç, 2012 yılında da 3,3 milyar dolara ulaşarak GSYİH'ı %46 oranında aşmıştır.

	1991	1995	2000	2005	2011
GSYİH (Milyon Som)	92,6	16145,1	65357,9	100899,2	273107,8
GSYİH (milyon dolar)	1,97	343,51	1370,59	2146,79	5810,80
Sanayi Üretimi (milyon dolar)	1,67	158,36	881,01	1089,71	2827,24
Tarım Sektörü Üretimi (milyon dolar)	1.02	216,40	911.07	1348,5	3135,05
Kişi Başına Asgari Geçim (1 ay için dolarla)	...	7,59	26,28	39,92	74,52**
Tüketici Fiyat İndeksi. Yıllık Artışı (%)	21.3*	132,1	109,6	104,9	119,2**
Kayıtlı İşsiz sayısı (bin kişi)	0,1	50,4	58,3	68,0	61,1
Sabit Sermaye Yatırımları (milyon dolar)	0,3	76,69	241,22	257,65	1019,34
Dış Ticaret (milyon dolar)	737,4*	934,4	1069,0	1862,7	5576,3
İhracat	317,0*	412,0	510,9	674,0	1794,6
İthalat	420,7*	522,4	558,1	1188,7	3781,7

Tablo 1: Kırgızistan Cumhuriyetinin Genel Ekonomik Göstergeleri

Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi eski sovyet dönemindeki üretim ağlarının kopmasıyla büyük fabrikaların kapatılması, tarım sektörünün ön plana çıkması ve sanayi sektörünün gelişimi için sermayenin yetersizliği işsizlik sorununu ön plana çıkarmıştır. Tarımın en önemli can damarı olan sulak arazilerde buğday, pamuk, kenevir, tütün, yağlı tohumlar, şeker pancarı, üzüm, mısır gibi muhtelif meyveler ve sebzeler yetiştirilmesi de önemli bir imkândır. Çalışan nüfusun %34'ü tarım ve ormancılık alanlarında istihdam edilmektedir. Tarımın iklim ve benzeri etkilere çok açık olması dönemlik dalgalanmaları da beraberinde getirmektedir. Ancak Bağımsızlık sonrası Kırgızistan Cumhuriyeti'nin reform politikalarından biri de tarım arazilerini köydeki kayıtlı aile ferilerine bölmesinin doğru bir politika olduğunu da söylemeliyiz. Çünkü günümüzde tarıma dayalı bir ekonomi olarak nitelendirilmesine rağmen tarımın ülke nüfusunun yarısına yakınına geçindirmesi ve komşu Kazakistan ve Rusya ülkeleri açısından avantajı sağlama sebepleri olduğunu inkar edemeyiz.

3 Birleşik Devletler Topluluğu Bölgesinde Bir Entegrasyon Çabası Olarak Avrasya Gümrük Birliği

1990'lardaki Doğu Blokunun ve Sovyetler Birliğinin dağılması dünya ekonomisinin tarihinde en önemli değişim noktalarından biri olarak nitelendirilebilir. Çünkü eski sovyet ülkelerinin bağımsızlıklarını ilan ederek dışa açılması ve dünya ekonomisi içine sokularak kendi yerlerini aramaya başlamaları tüm dünya ülkelerine yeni yollar açarak ekonomik ve siyasi politikalarını yeniden gözden geçirmeye sebep oldu. Bu yüzden küreselleşme olgusu da çok yönlü gelişmeye başladı. Bu karışık sisteme yeni açılan eski sovyet ülkeleri bir anda eski bağlarını yitirerek ekonomik ve siyasi politikalarını yeniden kurmak zorunda kaldılar.

Tabii ki çalışmamızın başında açıkladığımız gibi bu ülkeler dağılım sürecinin daha kolay ve sorunsuz geçmesi için bir Birleşik Devletler Topluluğu adı altında birlik kurdular. Ancak bu birliğin kurulmasına rağmen sözkonusu ülkelerin yeni kazanan egemenliği kaybetmeme endişeleri ve kendine uygun gördüğü yollarla gelişme arzuları olduğundan ilk başta birliğin ancak ismi olduğu da bir gerçektir. Daha sonraki yıllarda EurAsEC, SCO, CSTO gibi bütünleşme çabaları ile bölgesel siyasi ve askeri sorunların çözülmesi için entegrasyon çabaları yapılmıştır. Ancak üye ülkelerin genel amaç ve stratejiler konusunda oybirliğinin yokluğu, her memleketin kendi çıkarlarını düşünerek özgür hareket etmesi de bu kurumların etkisini ve önemini azaltmıştır.

Ancak bütün bu bütünleşme çabalarının bir sonucu olarak Avrasya Ekonomik Topluluğu EurAsEC(AET) çerçevesinde Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Belarus devletleri arasında bir "Gümrük Birliği" oluşturulmasının kararlaştırılması çok önemli bir gelişme oldu. Dolayısıyla, bu birliğin kurulması ile bölgedeki entegrasyon hızının artmasına şartlar kuruldu diyebiliriz. Günümüzde Kırgızistan, Tacikistan ve Ukrayna'nın Gümrük Birliği'ne girmesi düşünülmektedir. AET'in coğrafi alanında 182,6 milyon kişinin ve dünya GSYİH'nın %4'ü, dünya petrol rezervlerinin %7,5'i, gaz ve kömürün %20'si, elektrikenerjisinin %5,5'i ve tahıl üretiminin % 5,9'una ve altın ve diğer değerli madenler rezervleri açısından dünyada ön sıralara sahip olduğunu hesaba aldığımızda birliğin ekonomik, siyasi stratejik önemi büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak, Avrasya Gümrük Birliği oluşturma fikrini başlatan ve gelecekte de Avrasya Ekonomik Birliği kurma taraftarları olan Rusya ve Kazakistan ülkelerinin inisiyatifine gelecekte üye olması düşünülen Kırgızistan gibi küçük ülkeler çok dikkatli ve şüpheli bakarak bağımsızlıklarını ve diğer önemli dış ekonomik partnerlerini kaybetmekten korkmakta iseler, bazı araştırmacılar bu birliğin eski entegrasyon çabaları gibi başarılı olup olmayacağını tartışmaktadırlar. Öyleyse, çalışmamızın esas amacı olan Kırgızistan Cumhuriyetinin Avrasya

Gümrük Birliği'ne üye olması nasıl bir sonuçları doğuracak? Bu üyelik hem Kırgızistan hem de Gümrük Birliği için gerekli mi? Kırgızistan açısından birliğe üye olmanın yararları neler ve kaybedecek zararları nelerdir? Bütün kaybedeceklerine rağmen üye olma riskine katlanmanın gereği var mıdır? Bütün bu sorulara biz de cevap aramaya çalışalım.

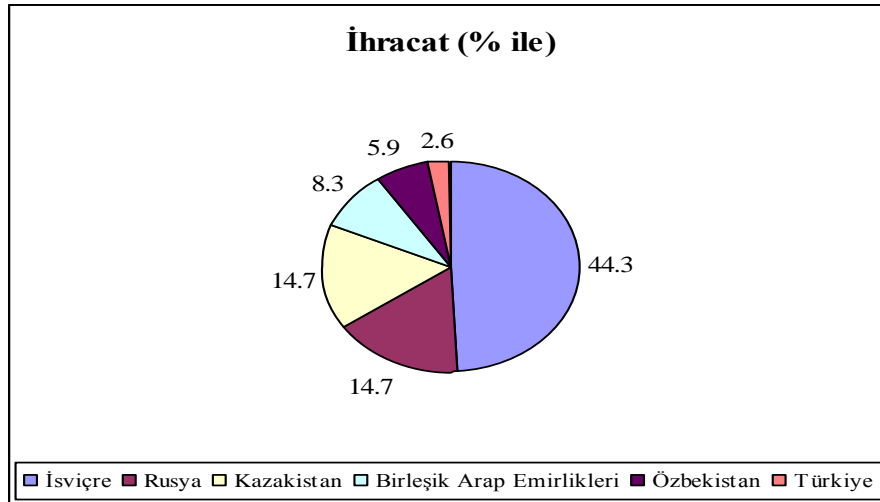
4 Kırgızistan ve Avrasya Gümrük Birliği

Kırgızistan egemenliğini ilan ettikten sonra eski sovyet ülkelerle olan bağlarının kopması ve üretimin durmasıyla elektrik ve elektronik ürünler, otomobil ve aletlerin üretimi, hafif sanayi ve tarım ürünleri pazarını kaybederek ihracatçı ülkeden ithalatçı ülkeye dönüştü. Bu yüzden de ülkeye yabancı yatırımları çekerek üretimi canlandırmak ve dış ticaret hacmini genişletmek amacıyla DTÖ'ne üye oldu. Ancak bunun sonucunda daha etkin ekonomik şartlarda çalışan dış ülkelerin rekabetiyle karşı karşıya kalarak ekonomisinin durumu daha da kötüleşti ve beklenen yabancı sermaye yatırımları patlaması da gerçekleşmedi. Bunun en önemli sebepleri ise, iç pazarın küçüklüğü, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık olarak belirlendi. Küçük ve ekonomik açıdan gelişmekte olan ülkenin böylece aşırı derecede dışa açıklığı da ithalatçı ülkeye dönüşerek dış ticarettten negatif etkinin alınmasına yol açtı.

Günümüzde Kırgızistan'ın Avrasya Gümrük Birliği'ne (AGB) üye olması durumunda ise, onun DTÖ'ne üyeliği ve bundan kaynaklanan ticari rejimlerini uyumlaştırma meselesi ortaya çıkmaktadır. Çünkü DTÖ üyesi olarak Kırgızistan ithalat vergileri oranlarını cezalandırma maliyetlerisiz AGB oranlarıyla uyumlaştırması mümkün olmayacaktır. Bunun yanında DTÖ'nün üye ülkeleri ile en çok kayırlan ülke kuralını uygulamakta olan Kırgızistan'ın AGB'ne üye olmasıyla da onun ticari rejimlerinin gümrük birliği ülkelerinin üçüncü ülkelere uyguladığı ticari rejimleriyle uyumlaştırması gereklidir. Bu da Kırgızistan'ın DTÖ yükümlülüklerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirir.

Kırgızistan'ın Gümrük Birliği'ne üye olması durumunda ilk önce gümrük tarifelerini Gümrük Birliği Genel Tarifesine uygun olmalıdır. DTÖ'nde bölgesel birlikleri oluşturmaya izin verildiğinden Kırgızistan bu tarifelerini tekrar gözden geçirme hakkına sahiptir (3 yılda bir kez yapılabilir). Kırgızistan'ın gümrük tarifelerinin %30'nun gümrük birliği tarifeleriyle uygun olduğu, %21'inin gümrük birliği tarifeleriyle uyumlaştırılabileceğinin, %46,6'sının ise gümrük birliği tarifeleriyle uygun olmadığı kalan %2'sinin de tarife türlerinin farklı olduğundan mükayese edilemeyeceği görülmüştür. Gümrük Birliği'nin ortalama gümrük tarife oranı %10,5, Kırgızistan'ın ortalama gümrük tarife oranı %5, Kırgızistan'ın DTÖ karşısındaki yükümlüklerini hesaba kattığımızdaki tahmini ortalama gümrük tarifesini ise, %7,7'dir. Dolayısıyla Kırgızistan'ın gümrük birliği tarifelerini masrafsız kabul etmesi durumunda ülkenin gümrük tarifelerinin DTÖ yükümlülüklerini aşan ortalama gümrük tarifesini yaklaşık olarak %3 olacaktır. Gümrük tarifelerindeki bu değişiklik ilk olarak Kırgızistan'ın Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ticari ilişkilerine etki eder.

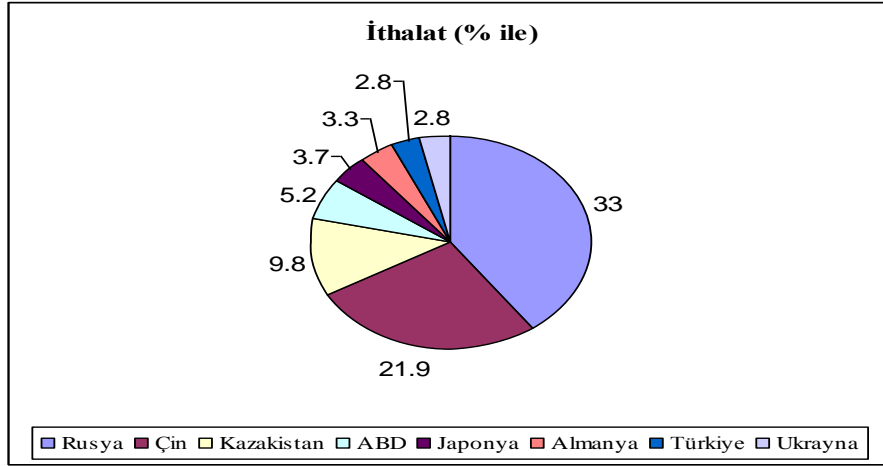
ÇHC, gümrük birliği üyesi ülkelerinin ve bunların yanındada diğer üçüncü ülkelerin Kırgızistan'ın dış ticaretindeki yerine aşağıdaki şekilden bakabiliriz:

Şekil 1: Kırgızistan'ın İhracatındaki Başlıca Ülkeler (2011)

Şekil 1'den anlaşılacağı üzere, komşu ülkelerden Rusya ve Kazakistan, Kırgızistan'ın en önemli ihracat pazarlarını (tüm ihracatın yaklaşık olarak %30'unu) oluşturmaktadırlar. İsviçre ise Kumtör altın madeni üretimi işletmesinin sayesinde ihracatın %40'ına sahiptir. Şekil 2'den anlaşılacağı üzere Kırgızistan'ın ithalat partnerleri içinde ise %33 oranıyla Rusya en önemli paya sahiptir. Böylece bira, petrol ürünleri, eczacılık ürünleri, lastik, çikolata, karton, kağıt ve kereste ürünlerinin ithalatında Rusya birinci sırada yer almaktadır. Kömür, petrol,

benzin, dizel yakıtı, buğday, un, tütün, ayçiçek yağı ithalatında Kazakistan Japonyadan sonraki üçüncü önemli partner ülke durumundadır. Çin Halk Cumhuriyeti ise gıda, tekstil ürünlerinden başlayarak beyaz eşya gibi her türlü malların ithalatında yaklaşık %22 orana sahiptir. Bu yüzden uzmanlara göre ÇHC mallarının yeniden ihraç edilmesi de kaçınılmaz olduğundan bu komşu ile ticari ilişkileri korumak gerekir. Bununla birlikte ÇHC'nin ihracatını azaltamak istemeyeceği ve bu yüzden de Kırgızistan toprakları içine yatırım yaparak üretimini kuracağı da tahmin edilmektedir.

Şekil 2: Kırgızistan'ın İthalatındaki Başlıca Ülkeler (2011)

Kırgızistan'ın ihraç ettiği önemli ürünler ise, kıymetli metaller (altın), giyim ve aksesuarlar, sebzeler, elektrik, kerosin, süt ve süt ürünleri, meyveler, organik olmayan kimyasal maddeler, pamuk lifini sayabiliriz. İthalatındaki önemli ürünlere de petrol ürünleri, ikinci el otomobiller, giyim ve aksesuarlar, ilaçlar, elektrikli iletişim donanım ve cihazları, şeker, et ve et ürünleri, doğalgaz, buğday olarak sıralanabilir.

Diğer bir önemli konu da Kırgızistan'ın üretim kaynaklarının bölgesel dağılımındaki eşitsizliği sorundur. Ülkenin yedi bölgesinin gelişme oranındaki dengesizlikleri, özellikle güney bölgelerinden kuzeye doğru iç göçün, ondan sonra da nüfusun ülke dışına göç etmeleri ciddi bir sorun haline gelmiştir. Güney bölgelerinde aktif nüfusun olmaması, komşu ülkelerin nüfusunun da söz konusu bölgelere taşınmasına imkan sağlamaktadır. Şu anda uzmanların tahminlerine göre 1 milyon kişi yurt dışında çalışmaktadır, bu rakam ise aynı zamanda ülke nüfusunun beşte birini oluşturduğu da üzücü bir gerçektir. Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi verilerine göre 2011 yılında Kırgızistan'dan dışa göç edenler 457 bin kişi oldu, onun çoğunluğu - 416 bin işçi yani % 92 Rusya Federasyonu'nda çalışmaktadır. Bu yüzden Kırgızistan'ın Gümrük Birliğine üye olması göçmenlerin yasal statülerinin ve hukuklarının korunmasının iyileşmesini beraberinde getirmesi de ümit edilmektedir. Ancak böyle bir olumlu tarafla birlikte ülkede göç oranının daha da yükselmesi sorununun meydana gelebileceği de unutulmamalıdır. Bu ise ülkedeki ve bölgedeki çözülemeyen en önemli demografik (göçmenleri kabul eden ülkelerde etnik çatışmalara da yol açabilen) sorun olduğundan hangi boyutlara ulaşabileceğine dair henüz bir net cevap bulunamamaktadır.

	Yüzölçümü (bin km ²)	Nüfusu (milyon kişi)	GSYİH	Sanayi Üretimi	Tarım Üretimi	Sabit Varlık Yatırımları	Perakende Ticaret	Dış Ticaret
Belarusya	207,6	9,5	48,9	62	9,9	17,6	20,1	87,2
Kazakistan	2724,9	16,7	188,1	109	15,6	34,2	26,4	125,1
Kırgızistan	199,9	5,6	5,9	3,6	3,2	1,0	3,6	6,5
Rusya	17,1 milyon	143,0	1860	1147	117,6	367	650,2	822,1

Tablo 2: 2011 yılındaki Avrasya Gümrük Birliği Ülkelerinin ve Kırgızistan'ın Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri (milyar dolar olarak)

Günümüzde iç tüketim büyük oranda Gümrük Birliği ülkelerinde, özellikle Rusya ve Kazakistan'da çalışanların para transferi ile gerçekleşmektedir. Para transferleri 2008 yılı 1,1 milyar dolar, 2009 yılı 894 milyon dolar, 2010 yılı yaklaşık 1,2 milyar dolar olarak devletin bütçe gelirleri oranlarıyla kıyaslanabilir. 2011 yılının ilk 6 ayı için Kırgız Cumhuriyeti para transferinin oranı toplam 724 milyon dolar olarak 2010 yılının ilk yarıyılı ile karşılaştırıldığında % 46'lık bir artış olmuştur. Rusya'dan 2011 yılı için ilk yarıyılında para transferi 676 milyon dolar olarak 2010 yılının aynı dönemine göre 1,5 kat bir artış gerçekleşmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Kırgızistan diğer AGB ülkelerinden coğrafik, sosyal ve ekonomik göstergeler açısından en zayıf ve küçük ülke konumundadır. Bu yüzden Kırgızistan'ın Gümrük Birliği'ne girmesi,

üye ülkelerin makroekonomik göstergelerine etkisini göstermeyecektir. Ancak Gümrük Birliği için Kırgızistan ve ÇHC gümrüğündeki değişimler, ucuz ve kalitesiz malların girmesini engelleyerek Gümrük Birliğin hukuki çerçevesi gereğince sağlık ve teknik açıdan daha kaliteli malların ithalatına yol açabilir. Bu da hem Kırgızistan'ın hem de diğer üye ülkelerin üreticilerinin Çin mallarına karşı fiyat rekabetinde avantaj sağlayarak birlik içi üretimin artmasına sebep olabilir.

Bununla birlikte Kırgızistan'ın en küçük ve ekonomik açıdan daha az gelişmiş ülke olarak doğal kaynakları ile üretim olanaklarına zengin olmaması uzmanların şüphe duyduğu konulardandır. Ancak AGB gibi büyük bölgesel ekonomik kuruma entegre olma, ülke içinde üretilen malların daha geniş pazara açılmasına, diğer ülkeler için yatırım açısından çekiciliğine yol açarak GSYİH'nin da artışını sağlayabilir. Bazı uzmanlara göre genel olarak Gümrük Birliğine üye olmak ile ülkenin ihracat potansiyeli %20-22 civarında artabilir. Bunun için Gümrük Birliği'ne üye olma sürecinde makroekonomik ve sektörel analizlerin yapılması, ülkemizden elektrik, tekstil, pamuk lifi, sebze ve meyvelerin (kuru meyve de dahil olmak üzere), süt ve et ürünlerinin ihracatı için indirimlerin ve kolaylıkların sağlanması, bölgelerde dünya standartlarına uygun sertifika verebilecek laboratuvarların kurulması, ülke düzeyinde ortak bir stratejilerin geliştirilmesi gereklidir.

Kırgızistan'ın ekonomik yapısına baktığımızda ise, sanayinin payı yaklaşık %15 iken, tarım sektörünün oranı daha yüksektir (yaklaşık olarak %20). Bu ekonominin tarıma dayalı olduğunu gösteriyorsa da, belirli yiyecek pozisyonları için bir net ithalatçı konumunda olduğu da bellidir. Ayrıca GB ülkelerinden yatırımların ülkeye çekilmesiyle tarım sektörünün de gelişmesi öngörülmektedir. Çünkü Kırgızistan AGB'nin güney tarafında yer alan ülkesi olarak suyun bolluğu, ikliminin elverişliliği ve tarımda çalışanların sayısının çokluğu ile diğer üye ülkelere göre avantaja sahiptir. Bu avantajını iyi kullandığında ülke bölgede önemli tarım üreticisine dönüşebilir.

Sonuç olarak araştırmamızı genel olarak özetlersek Kırgızistan'ın Avrasya Gümrük Birliğine üye olması üye olmamasından daha avantajlı olarak görülmektedir. Gelecekte eğer Gümrük Birliği, ortak stratejileri belirleyerek genel ekonomik politikaları başarılı bir şekilde yürütürse bu üyelik hem Kırgızistan için hem de birlik için yararlı olabilecektir. Aksi halde Kırgızistan'ın Dünya Ticaret Örgütüyle olan etkisiz tecrübesi tekrarlanabilir.

Кайнакча

- Alatau, интеллектуальный клуб, «Центральная Азия – 2020: Взгляд Изнутри.», Алматы, 2012.
- Афонцев, С.А., «Единое экономическое пространство: предпосылки успеха интеграции.», МЦСЭИ «Леонтьевский центр», 2012
- Ван Шуцунь и Вань Чинсун, «Перспективы Евразийского интеграционного проекта и Китай», <http://www.svom.info/entry/315-perspektivy-evrazijskogo-integracionnogo-proekta-i/>
- Гриняев С.Н. и Фомин А.Н., «Среднесрочные оценки устойчивости Евразийского союза при различных сценариях развития мировой экономики.», Центр стратегических оценок и прогнозов, Москва, 2012.
- Джоомарт Оторбаев: Надеюсь, вступим в Таможенный союз к 2014 году, http://www.vb.kg/doc/207980_djoomart_otorbaev:_nadeus_vstypim_v_tamojennyu_souz_k_2014_gody.html (Erişim, 22 Haziran, 2013)
- Евразийская Экономическая Комиссия, Годовой Отчет, 2012
- Евразийский Банк Развития, «Оценка экономического эффекта присоединения Кыргызской Республики к Таможенному союзу», Сентябрь 2011
- Касенова Наргис, «Евразийский таможенный союз и его влияние на Центральную Азию», Аналитический форум Центральной Азии, № 4, февраль 2013
- Kırgızistan Ulusal İstatistik Komitesi Verileri
- Международное общественное Движение развития Институт демографии, миграции и регионального развития, «Евразийский Союз – единая цивилизация, много государств», Проектно-аналитический доклад. Версия 1.0, Душанбе–Москва 2012
- Морозова А.Е., «ЕС Как Пример Развития Для Евразийского Союза», Вестник Томского Государственного Университета, №1(17), Томск, 2012
- Мусаева Д.А., и Бровка Н.А., «Сравнительный анализ выгод и рисков вступления Кыргызстана в ТС: динамика товарооборота», Бишкек.
- Павлов, А.Н. «Оценка экономического эффекта присоединения Кыргызской Республики к Таможенному союзу» Евразийская экономическая интеграция, №4(13), ноябрь 2011.
- Ramazanoğlu, Seybullla ve ACAR, İbrahim Atilla, Bir Geçiş Ekonomisi Örneği Olarak Kırgızistan: Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Yanaşımalar, Review of Social, Economic & Business Studies, Vol.7/8,
- Секретариат Интеграционного Комитета Евразийского Экономического Сообщества, ЕвразЭС Сегодня, Москва, 2013
- Ханнес Адомейт, «Евразийский Союз» Путина: Интеграционный Проект России и ее Политика, Neighbourhood Policy Paper, December, 2012.